

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 330

Finanse

na rzecz zrównoważonego rozwoju

Gospodarka – etyka – środowisko

Redaktorzy naukowci

Leszek Dziawgo, Leszek Patrzalek

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Barbara Majewska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-460-8

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Marcin Będzieszak: Opłaty za usługi i dochody własne jako źródło finansowania wybranych zadań w miastach wojewódzkich w Polsce	13
Renata Biadacz, Kazimierz Juszczyk: Analiza wykorzystania kolektorów słonecznych do wytworzenia ciepłej wody użytkowej.....	22
Joanna Błach, Anna Doś: Zastosowanie modelu DuPonta w kontekście zarządzania środowiskiem w przedsiębiorstwie – możliwości wykorzystania w praktyce polskich przedsiębiorstw	34
Iwetta Budzik-Nowodzińska: Efektywność ekonomiczna przedsięwzięć inwestycyjnych z zakresu energetyki odnawialnej jako czynnik zrównoważonego rozwoju.....	42
Michał Buszko: Społeczna odpowiedzialność banków giełdowych – korzyści inwestycyjne z tytułu uczestnictwa w RESPECT Index	52
Beata Domańska-Szaruga: Konkurencyjność banków spółdzielczych jako partnerów lokalnych społeczności.....	63
Joanna Działo: Instytucje fiskalne a standardy etyczne w polityce fiskalnej ..	72
Beata Zofia Filipiak: Kierunki i skutki przekształceń lokalnej gospodarki odpadami komunalnymi w świetle zmian ustawowych	80
Monika Foltyn-Zarychta: Koncepcja zmniejszającej się w czasie stopy dyskonta w ocenie efektywności inwestycji publicznych o oddziaływaniach długoterminowych	89
Marzena Ganc, Magdalena Mądra-Sawicka: Wpływy do budżetów gmin przy wprowadzeniu podatku dochodowego w indywidualnych gospodarstwach rolnych	99
Maria Magdalena Golec: Zrównoważony rozwój spółdzielni kredytowych w Polsce w oparciu o zasadę lokalności	108
Karolina Gwarda: Źródła finansowania zakupu zero- i niskoemisyjnych środków transportu publicznego w Polsce	116
Jerzy Gwizdała: Rola Banku Ochrony Środowiska SA w Warszawie w finansowaniu inwestycji w obszarze ochrony atmosfery.....	126
Agnieszka Huterska, Robert Huterski: Wykorzystanie podatku od nieruchomości dla zrównoważonego rozwoju miast na przykładzie Torunia	135
Agnieszka Jachowicz: Główne trendy w polityce podatkowej w krajach Unii Europejskiej w okresie kryzysu	148
Alicja Janusz: Przegląd istniejących i projektowanych rozwiązań w zakresie funduszy restrukturyzacyjnych sektora finansowego w Unii Europejskiej	157

Barbara Karlikowska: Ryzyko środowiska naturalnego a działalność przedsiębiorstw	165
Magdalena Klopott: Mechanizmy finansowania przyjaznego środowisku demontażu statków – fundusz recyklingowy.....	173
Lidia Klos: Wiedza i świadomość ekologiczna studentów	182
Adam Kopiński: Taksonomia i zastosowanie metody Hellwiga w ocenie efektywności funduszy inwestycyjnych	192
Andrzej Koza: Finansowe instrumenty wsparcia samozatrudnienia osób niepełnosprawnych w Wielkiej Brytanii i Polsce	205
Grażyna Leśniewska: Sztuka zrównoważonego życia	214
Agnieszka Lorek: Lokalna polityka energetyczna w zrównoważonym rozwoju gmin śląskich	222
Agnieszka Łukasiewicz-Kamińska: Waluta wirtualna – moda, czy pieniądź przyszłości?.....	231
Ireneusz Miciuła, Krzysztof Miciuła: Energia odnawialna i jej aspekty finansowe jako element zrównoważonego rozwoju Polski	239
Tomasz Piotr Murawski: Ocena działań społecznej odpowiedzialności biznesu – przegląd wybranych metod	248
Marta Musiał: Dylematy zarządzania finansami osobistymi w kontekście koncepcji solidarności międzypokoleniowej.....	258
Bogdan Nogalski, Andrzej Kozłowski: Zarządzanie finansami w samorządzie gminnym wobec wyzwań nowego zarządzania publicznego.....	266
Teresa Orzeszko: Miejsce edukacji finansowej społeczeństwa w strategii społecznej odpowiedzialności biznesu krajowych banków giełdowych w Polsce	274
Agnieszka Parlińska: Wybrane aspekty zadłużania się samorządów gminnych w Polsce	284
Andrzej Parzonko: Przewidywalność i stabilizacja cen mleka jako czynnik zrównoważonego rozwoju gospodarstw rolniczych i przedsiębiorstw przetwórczych.....	293
Monika Pettersen-Sobczyk: Modele biznesowe banków w kontekście koncepcji zrównoważonego rozwoju	301
Dariusz Piotrowski: Wartości islamu a koncepcja zrównoważonego rozwoju	308
Michał Polasik, Anna Piotrowska: Transakcyjne wykluczenie finansowe w Polsce w świetle badań empirycznych.....	316
Adriana Przybyszewska: Determinanty przedsiębiorczości kobiet na przykładzie wybranych krajów	326
Eleonora Ratowska-Dziobiak: Rozwój kanału <i>direct</i> na polskim rynku ubezpieczeń	336
Adam Reczuch: Wykluczenie finansowe osób młodych w perspektywie założenia nowego gospodarstwa domowego	344

Robert Skikiewicz: Bariery w działalności instytucji finansowych na tle zmian sytuacji gospodarczej Polski	352
Beata Skubiak: Wpływ kryzysu finansowego i gospodarczego na rozwój zrównoważony, ze szczególnym uwzględnieniem konsekwencji społecznych.....	361
Sylwia Słupik: Proekologiczne strategie rozwoju przedsiębiorstw województwa śląskiego.....	369
Małgorzata Solarz: Ochrona konsumenta a wykluczenie finansowe stanowiące wynik niewłaściwego zarządzania ryzykiem finansowym codzienności	378
Anna Spoz: E-faktury – nowinka technologiczna czy upowszechniający się sposób dokumentowania transakcji gospodarczych	387
Joanna Stawska: Znaczenie <i>policy mix</i> dla działalności inwestycyjnej przedsiębiorstw w kontekście zrównoważonego rozwoju.....	397
Marek Szturo, Joanna Tomczyk: Rozwój zrównoważony miast jako szansa dla prywatnych inwestycji na przykładzie aglomeracji azjatyckich.....	406
Paulina Szulc-Fischer: Proekologiczne inicjatywy klastrowe	414
Magdalena Ślebocka: Fundusze unijne dla zrównoważonego rozwoju – bariery w pozyskiwaniu i rozliczaniu na przykładzie gmin województwa łódzkiego.....	424
Aneta Tylman: Obszary badań prawno-finansowych zrównoważonego rozwoju – próba identyfikacji	432
Piotr Urbanek: Standardy etyczne polityki wynagradzania kadry kierowniczej w bankach w okresie kryzysu finansowego – próba oceny.....	439
Tomasz Uryszek: Międzypokoleniowa redystrybucja długu publicznego na przykładzie krajów Unii Europejskiej	448
Julia Anna Wachowska: Rynek kredytów mieszkaniowych w Polsce – studium analityczne	458
Damian Walczak: Solidaryzm społeczny a uprawnienia emerytalne grup uprzywilejowanych.....	468
Marcelina Więckowska: Inwestorzy instytucjonalni na rynku inwestycji w energię odnawialną	477
Paweł Witkowski: Ryzyko węglowe – koncepcja i pomiar.....	486
Bogdan Włodarczyk: Tworzenie oferty bankowej z wykorzystaniem bankowości elektronicznej	495
Justyna Zabawa: Zarządzanie kapitałem ludzkim we współczesnych bankach w kontekście ich ekologicznej odpowiedzialności	503
Marika Ziemia, Krzysztof Świeszczak: Reklamy bankowe – między manipulacją a faktyczną potrzebą klientów.....	511

Summaries

Marcin Będzieszak: User charges and own-source revenues as sources of financing selected tasks in voivodeship cities in Poland	21
Renata Biadacz, Kazimierz Juszczak: Analysis of the use of solar collectors to produce hot water	33
Joanna Blach, Anna Doś: The application of the DuPont model in the context of corporate environmental management – evidence from the Polish companies	41
Iwetta Budzik-Nowodzińska: Economic effectiveness of investments related to the renewable energy sources as a factor of sustainable development...	51
Michał Buszko: Corporate Social Responsibility of stock exchange listed banks – investing profits due to participation in RESPECT Index.....	62
Beata Domańska-Szaruga: Competitiveness of cooperative banks as local community partners	71
Joanna Działo: Fiscal institutions and ethical standards in fiscal policy.....	79
Beata Zofia Filipiak: Directions and consequences of the transformation of local economy of municipal waste in the light of changes in the laws.....	88
Monika Foltyn-Zarychta: The concept of time-declining discount rate in the appraisal of public projects with long-term effects	98
Marzena Ganc, Magdalena Mądra-Sawicka: The proceeds to municipalities with the introduction of income tax in individual farms.....	107
Maria Magdalena Golec: Sustainable development of Polish credit cooperatives based on the principle of localness.....	115
Karolina Gwarda: Sources of funding the purchase of zero- and low carbon means of public transport in Poland	125
Jerzy Gwizdała: The role of the environment protection bank JSC in Warsaw in financing investment in the protection of the atmosphere	133
Agnieszka Huterska, Robert Huterski: Application of property tax in sustainable development of towns with town of Toruń as an example.....	147
Agnieszka Jachowicz: Main trends in tax policy in the European Union states in the times of crisis	156
Alicja Janusz: The review of existing and anticipated solutions for the financial sector restructuring funds in the European Union	164
Barbara Karlikowska: Natural environment risk and activities of enterprises	172
Magdalena Klopott: Financing mechanisms of the environmentally friendly ship dismantling – case of recycling fund	181
Lidia Klos: Environmental knowledge and awareness of students.....	191
Adam Kopiński: Taxonomy and application of Hellwig’s method for assessing the effectiveness of investment funds	204
Andrzej Koza: Financial instruments of disabled people self-employment support in Great Britain and Poland	213

Grażyna Leśniewska: Art of sustainable life	221
Agnieszka Lorek: Local energy policy for the sustainable development of the Silesian communities	230
Agnieszka Łukasiewicz-Kamińska: Digital currency – temporary trend or money of future?	238
Ireneusz Miciuła, Krzysztof Miciuła: Renewable energy and its financial implications as a component of sustainable development of Poland	247
Tomasz Piotr Murawski: An evaluation of Corporate Social Responsibility – review of chosen methods	257
Marta Musiał: Personal finance management dilemmas in the context of intergenerational solidarity concept	265
Bogdan Nogalski, Andrzej Kozłowski: Finance management in commune self-government in the face of challenges of new public management	273
Teresa Orzeszko: Importance of financial education of society in CSR strategy of domestic listed banks in Poland	283
Agnieszka Parlińska: Selected aspects of the indebtedness of municipalities in Poland	292
Andrzej Parzonko: Predictability and price stabilization of milk as a factor in the sustainable development of farms and food processing enterprises	300
Monika Pettersen-Sobczyk: Banks business models in the context of sustainable development concept	307
Dariusz Piotrowski: Values of islam and the concept of sustainable development	315
Michał Polasik, Anna Piotrowska: Empirical studies on transactional financial exclusion in Poland	325
Adriana Przybyszewska: Determinants of entrepreneurship of women based on selected countries	335
Eleonora Ratowska-Dziobiak: Development of the direct channel on the Polish insurance market	343
Adam Reczuch: Financial exclusion of young people in the perspective of establishment of a new household	351
Robert Skikiewicz: Barriers of activity of financial institutions against the background of changes in the economic situation of Poland	360
Beata Skubiak: The impact of economic and financial crisis on sustainable development with focus on social consequences	368
Sylvia Słupik: Ecological strategies for the development of Silesian Voivodeship enterprises	377
Małgorzata Solarz: Consumer protection vs. financial exclusion as a result of incorrect everyday financial risk management	386
Anna Spoz: E-invoices – technological novelty or a spreading method of documenting commercial transactions	396

Joanna Stawska: The importance of policy mix for investment activities of enterprises in the context of sustainable development	405
Marek Szturo, Joanna Tomczyk: Sustainable urban development as an opportunity for private investments on the example of Asian agglomerations.....	413
Paulina Szulc-Fischer: Pro-ecological cluster initiatives	423
Magdalena Ślebocka: EU funds for sustainable development – barriers in obtaining and accounting on the example of municipalities of Łódź Voivodeship.....	431
Aneta Tylman: Areas of legal and financial studies of sustainable development – an attempt to identify.....	438
Piotr Urbanek: Ethical standards of top executive’s remuneration policy in the banking sector during the financial crisis – attempt to assess	447
Tomasz Uryszek: Intergenerational redistribution of public debt. The example of European Union countries	457
Julia Anna Wachowska: Housing loans market in Poland – analytical project	467
Damian Walczak: Social solidarity and the pension rights of privileged groups	476
Marcelina Więckowska: Institutional investors in the renewable energy investment market.....	485
Paweł Witkowski: Carbon risk – concept and measurement	494
Bogdan Włodarczyk: Creation of banking offer using e-banking	502
Justyna Zabawa: Human capital management in contemporary banks, in the context of corporate eco-responsibility	510
Marika Ziemia, Krzysztof Świeszczak: Banking advertising – between a manipulation and a real customer need.....	520

Beata Skubiak

Uniwersytet Szczeciński

WPLYW KRYZYSU FINANSOWEGO I GOSPODARCZEGO NA ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY, ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM KONSEKWENCJI SPOŁECZNYCH

Streszczenie: Współcześnie, bardziej niż kiedykolwiek, istnieje olbrzymia potrzeba zaangażowania w rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu i w rozwój zrównoważony poprzez koncentrację na rozwoju niskoemisyjnej gospodarki i wprowadzenia wysokiego priorytetu na zmniejszenie ubóstwa i nierówności. Kryzys gospodarczy może być okazją do opracowania nowej polityki rozwoju bardziej zrównoważonego i sprzyjającego włączeniu społecznemu. Celem artykułu jest poszerzenie wiedzy na temat konsekwencji kryzysu finansowego i gospodarczego dla realizacji idei rozwoju zrównoważonego w aspekcie społecznym na przykładzie wybranych krajów Unii Europejskiej. Do realizacji celu artykułu zostały wykorzystane różne metody badawcze obejmujące dane wtórne, w tym: studia literaturowe dotyczące opracowań zwartych, a także czasopism i innych publikacji, analizy statystyczne, wnioskowanie i syntezę całościowego opracowania.

Słowa kluczowe: kryzys gospodarczy, kryzys finansowy, rozwój zrównoważony.

DOI: 10.15611/pn.2014.330.39

1. Wstęp

Postulat zrównoważonego rozwoju zakłada takie podejście do planowania i procesu decyzyjnego, które ukierunkowane jest między innymi na osiągnięcie realnego i trwałego zmniejszenia różnic społecznych i ekonomicznych, na zaspokajanie teraźniejszych potrzeb bez umniejszania możliwości zaspokajania potrzeb przez przyszłe pokolenia i jednocześnie zapewnienie społeczeństwu długofalowej wizji rozwoju.

Zrównoważony rozwój jest koncepcją złożoną, obejmującą obszary działania człowieka na wielu płaszczyznach w skali mikro- i makroekonomicznej, a także związaną z polityką globalną, międzyregionalną czy lokalną.

Światowy kryzys finansowy i gospodarczy spowodował wzrost zainteresowania jego konsekwencjami. Wiele badań wskazuje, że kryzysy są zjawiskiem powszechnym w całej historii krajów zarówno bogatych, jak i biednych [Reinhart, Rogoff 2010] oraz że ich wpływ na bezrobocie, inflację i sektor finansowy może być ogrom-

ny [Dell'Araccia i in. 2008, s. 89-112; Claessens i in. 2009, s. 653-700]. Jednak znacznie mniej jest informacji o wpływie kryzysu finansowego i gospodarczego na ogół społeczeństwa.

Stąd celem artykułu jest poszerzenie wiedzy na temat konsekwencji kryzysu finansowego i gospodarczego dla realizacji idei rozwoju zrównoważonego w aspekcie społecznym na przykładzie wybranych krajów Unii Europejskiej.

Zgodnie ze zdefiniowanym celem opracowania sformułowano następującą hipotezę badawczą: wpływ kryzysu gospodarczego i finansowego, który rozpoczął się w 2008 r. jest wciąż odczuwalny, zwłaszcza w sferze społecznej, jednak w największym stopniu skutki kryzysu odczuwają osoby o średnim i niskim statusie dochodowym.

Z pewnością wpływ kryzysu na kraje i regiony jest zróżnicowany, a w znacznym stopniu zależy to od krajowej sytuacji gospodarczej i posiadanej struktury sektorowej. W krótkim okresie skutki kryzysu będą bardziej odczuwały regiony o przestarzałej strukturze gospodarczej, w której dominuje sektor produkcyjny. Jednak w długim okresie skutki kryzysu w poszczególnych regionach mogą już być zróżnicowane.

2. Zrównoważony rozwój w aspekcie społecznym

Czynniki zrównoważonego rozwoju przypisuje się zwykle do trzech kategorii: środowiska naturalnego, gospodarki i społeczeństwa. Poglądy na temat ich wzajemnych zależności i powiązań są różne. Jedni uważają, że są to filary na tym samym szczeblu, inni zaś że są to trzy odmienne, choć ściśle z sobą powiązane, aspekty zrównoważonego rozwoju. W literaturze przedmiotu przyjmuje się, iż:

- środowisko naturalne stanowi niezbędną podstawę zrównoważonego rozwoju,
- gospodarka jest narzędziem osiągnięcia zrównoważonego rozwoju,
- dobra jakość życia dla wszystkich ludzi (aspekt społeczny) jest celem zrównoważonego rozwoju.

Zrównoważony rozwój może być osiągnięty jedynie przez ludzi, którzy czują, że mają godziwy udział w dobrobycie, bezpieczeństwie i podejmowaniu decyzji. Nadzernym założeniem nie jest indywidualna korzyść, ale zapewnienie sprawiedliwego wzrostu, w którym swój udział ma całe społeczeństwo, każdy obywatel. Aspekt społeczny zrównoważonego rozwoju zakłada wsparcie ze strony społeczeństwa obywatelskiego, jego zaangażowanie w rozwiązywanie różnego rodzaju kwestii oraz udział w procesie decyzyjnym na różnych szczeblach. Ponadto: zwalczanie ubóstwa przez zwiększanie zatrudnienia, poprawę bezpieczeństwa żywnościowego, działania przeciwko dyskryminacji i zapewnienie wszystkim bezpieczeństwa socjalnego. Zrównoważony rozwój oznacza zatem znalezienie harmonii między aspektem społecznym, przyrodniczym, kulturowym i gospodarczym w każdym ludzkim działaniu, przy czym aspekt społeczny jest filtrem, przez który powinna się przesączyć każda decyzja dotycząca środowiska przyrodniczego i gospodarki. To poszukiwanie harmonii dotyczy ludzi obecnie żyjących, ale ma istotne, podstawowe znaczenie dla przyszłych pokoleń.

3. Konsekwencje społeczne kryzysu

Większość krajów bezpośrednio lub pośrednio ma do czynienia z wpływem i skutkami obecnego kryzysu finansowego i gospodarczego.

Koszty społeczne ostatniego kryzysu finansowego i gospodarczego w krajach UE są bardzo wysokie. Z badań przeprowadzonych w 2011 r. wynika, że 80% respondentów uważa, że ubóstwo wzrosło w ich kraju w ciągu ostatnich 12 miesięcy; 67% twierdzi, że wzrosło w UE, a 63% na obszarze, gdzie żyją [*Monitoring the social impact...* 2012].

Oceniając sytuację finansową gospodarstw domowych, 18% respondentów w UE twierdzi, że ich gospodarstwom domowym w ciągu 12 miesięcy zabrakło pieniędzy na opłacenie podstawowych towarów i usług.

Obywatele Unii Europejskiej przyszłość postrzegają pesymistycznie. Tylko jeden na dziesięciu obywateli UE (14%) uważa, że sytuacja finansowa ich gospodarstw domowych poprawi się, a prawie połowa (47%) oczekuje, że pozostanie stabilna. Ponad jedna trzecia (36%) spodziewa się pogorszenia swojej sytuacji, podczas gdy w październiku 2010 r. odsetek tych osób wynosił 26%.

Jedynie 6% respondentów obawia się, że mogą zostać zmuszeni do opuszczenia swoich miejsc zamieszkania w ciągu najbliższych 12 miesięcy, ponieważ nie będzie ich już stać na utrzymanie mieszkań. Jednak coraz więcej osób postrzega tę sytuację jako „dość prawdopodobną”.

Prawie jedna piąta (18%) respondentów jest przekonana, że nie będą oni w stanie utrzymać swojej pracy w ciągu najbliższych 12 miesięcy. W siedmiu krajach co najmniej 3 z 10 respondentów obawia się utraty pracy.

Prawie jedna trzecia (32%) obywateli UE uważa, że dostęp do służby zdrowia i opieki społecznej staje się coraz trudniejszy. Spośród badanych 38% ma problemy z podstawowymi kosztami opieki zdrowotnej i opieką nad dziećmi. Aż 40% respondentów twierdzi, że opieka długoterminowa także staje się coraz trudniej dostępna. W 2011 r., w przypadku wymienionych trzech rodzajów opieki, nastąpił wzrost liczby osób w UE, które mają tego rodzaju trudności.

Zła sytuacja finansowa i gospodarcza większości krajów UE przekłada się na obawy o dochody na starość. Tylko 14% respondentów w UE uważa, że zdarzenia gospodarcze i finansowe nie będą mieć wpływu na ich emerytury. Większość (57%) respondentów martwi się, że będą one niewystarczające, by wieść na starość godne życie. Tylko w siedmiu państwach członkowskich większość respondentów nie martwi się o swoje dochody na starość: Dania (81%), Szwecja (72%), Luksemburg (67%), Finlandia (62%), Holandia (62%), Austria (61%) i Niemcy (58%).

Na inne skutki społeczne kryzysu zwraca uwagę M.A. Van Dijk. Na przykład uważa on, że w ciągu sześciu lat w następstwie kryzysu średnia długość życia obniży się o dziewięć miesięcy, rekrutacja do szkół podstawowych obniży się o 3,5%, płodność spadnie o 5,5%. Nastąpi natomiast wzrost płodności młodzieży o 4,5% [Van Dijk 2013].

Zrealizowane i planowane cięcia budżetowe, które są następstwem złej sytuacji gospodarczej, mogą ujemnie wpłynąć na ochronę praw człowieka. Dlatego ważne jest, aby uniknąć tego ryzyka, w szczególności w odniesieniu do słabszych grup społecznych. Podejmowane od 2010 r. pierwsze działania antycykliczne dotyczyły oszczędności, które z reguły prowadzą do redukcji świadczeń z pomocy społecznej (emerytury, niepełnosprawność, zasiłki dla bezrobotnych itp.) oraz do cięć jakości usług społecznych w ogóle (zdrowie, edukacja, opieka nad dziećmi itp.). Konsekwencje wymienionych działań dotyczą przede wszystkim grupy ludności, która jest już ekonomicznie i społecznie poszkodowana.

Sposób, w jaki wiele rządów przystąpiło do dostosowania swoich budżetów krajowych do programów oszczędnościowych, powinny również być kwestionowane z punktu widzenia standardów demokratycznych. Bardzo często suwerenność państw i rządów zmniejsza się w sytuacjach kryzysowych, a decyzje podejmowane są na podstawie rozwiązań krótkoterminowych, dedykowanych realizacji pilnych potrzeb. Wykonuje się pilne procedury, podczas gdy aspekty przejrzystości i procesów demokratycznych są zaniedbywane. W niektórych przypadkach programy oszczędnościowe są narzucane przez międzynarodowych wierzycieli (Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Unię Europejską, Europejski Bank Centralny) jako wstępny warunek udzielenia dalszych pożyczek.

Głównym powodem promowania programów oszczędnościowych w całej Europie była potrzeba ograniczania nadmiernych deficytów budżetowych, które powstały na wskutek dużych wydatków społecznych w czasie kryzysu finansowego i gospodarczego. Coraz częściej jednak wielu ekspertów i organizacji międzynarodowych podaje w wątpliwość skuteczność takich programów konsolidacyjnych. Twierdzi się, że to kryzys finansowy i ogromne pakiety ratunkowe dla banków europejskich są jedną z przyczyn tej sytuacji kryzysowej, a nie jednym z jego skutków. Od końca 2009 r. tak zwany kryzys zadłużenia zaczął się rozwijać w wyniku rosnącego zadłużenia państw na całym świecie. Na początku 2010 r. procesy te nasiliły się. Według danych Europejskiego Banku Centralnego (ECB) dług brutto sektora publicznego stale rośnie od 2007 r., przy czym w latach 2008-2010 nastąpiło wyraźne przyspieszenie, później zaś wciąż obserwowano dalszy wzrost wskaźnika długu publicznego w relacji do PKB, ale wolniejszy (z 66,2% PKB w 2007 r. do 88,5% w 2012 r.) [ECB 2011]. Od samego początku publiczne pieniądze wykorzystano do ratowania systemu finansowego przed upadkiem¹.

Na podstawie powyższych ogólnych informacji o sytuacji społecznej w krajach UE przypuszczać można, że standardy praw społecznych są poważnie zagrożone w niektórych krajach, zwłaszcza że środki oszczędnościowe są często wykorzystywane do finansowania publicznych usług i programów społecznych, skierowanych do tych, którzy zwykle są zależni od pomocy społecznej lub znajdują się w niekorzyst-

¹ W Polsce na ten temat piszą także m.in.: [Owsiak 2012, s. 62-75; Brzozowski 2012, s. 261-271; Śliwiński].

nej sytuacji pod względem dostępu do bardziej kosztownych usług, takich jak usługi komplementarne w sektorze ochrony zdrowia.

Najnowsze badania wykazały, że kobiety są dużo bardziej dotknięte przez kryzys finansowy i gospodarczy niż mężczyźni. Po pierwsze, nie są one uwzględnione w procesie podejmowania decyzji na równych zasadach, a zatem ich priorytety polityczne nie są brane pod uwagę. Po drugie, jeśli chodzi o reformy podatków i świadczeń socjalnych, kobiety są często bardziej niż mężczyźni narażone na ich skutki. W szczególności samotne kobiety tracą więcej swoich dochodów (w ujęciu procentowym) [Browne 2011]. Dodatkowo kobiety tracą również z powodu innych rodzajów cięć w zakresie usług społecznych, np. zasiłków na dzieci i środków opieki nad dziećmi, w dużym stopniu wpływających na sytuację samotnych matek i kobiet o niskich dochodach.

Raport Instytutu Studiów Podatkowych na temat wpływu recesji na sytuację angielskich rodzin pokazuje, że e-rządowe programy oszczędnościowe zostały zrealizowane kosztem rodzin, zwłaszcza tych wielodzietnych. Po raz kolejny w Wielkiej Brytanii prognozuje się, że dochody rodzin z dziećmi spadną realnie o 4,2% w latach 2010-2011 i 2015-2016, a dochody rodzin z trójką dzieci obniżą się o 6,8% w latach 2015-2016, natomiast dochody rodzin z jednym dzieckiem – o 3,3%. Eksperti ostrzegają, że między 2010-2011 i 2015-2016 r. o 500 tys. wzrośnie liczba dzieci żyjących w skrajnym ubóstwie, w większości pochodzących z gospodarstw domowych, w których najmłodsze dziecko jest w wieku poniżej pięciu lat [UK Recession: Families... 2012].

Najważniejszym instrumentem prawnie wiążącym na szczeblu europejskim w zakresie polityki społecznej jest Europejska Karta Społeczna, która zapewnia szeroką ochronę praw społecznych, w tym między innymi ochronę przed ubóstwem i wykluczeniem społecznym (art. 30) oraz prawo do mieszkania (art. 31). Ponadto Europejska Karta Społeczna zwraca szczególną uwagę na grupy społeczne wymagające szczególnej ochrony, do których zalicza samotnych rodziców, osoby starsze i dzieci.

Przedstawione niekorzystne tendencje w zakresie społecznych skutków kryzysu finansowego i gospodarczego zostały potwierdzone badaniami OECD w 2011 roku [OECD 2011]. W odniesieniu do „kryzysu zadłużenia” w raporcie podkreślono, że mimo początkowych reakcji na kryzys, w wyniku czego między innymi podniesiono poziom zabezpieczenia społecznego oraz przeprowadzono reformy systemu emerytalnego, to i tak powiększyły się rozpiętości dochodowe na niekorzyść ubogich.

Na poważne skutki społeczne wdrażanych programów oszczędnościowych zwrócił uwagę Cephias Lumina², twierdząc, że mogą mieć one poważny wpływ na podstawowe usługi społeczne, a tym samym na korzystanie z praw człowieka przez najbardziej wrażliwe grupy ludności: ubogich, osoby starsze, bezrobotnych i osoby

² Niezależny ekspert ONZ ds. zadłużenia zagranicznego i prawa człowieka, w swojej wypowiedzi powołuje się na Grecję.

niepełnosprawne [*Greek austerity measures...* 2011]. Wpływ kryzysu finansowego i gospodarczego, został również potwierdzony przez Międzynarodową Organizację Pracy w „Globalnym raporcie płac 2010/2011”. Z raportu wynika, że wpływ światowego kryzysu finansowego i gospodarczego na płace jest najbardziej widoczny w Europie Środkowej i Wschodniej oraz Azji Środkowej [*Wages Policies in Times...* 2011]. W związku z tym wszystkie państwa członkowskie Rady Europy powinny zacieśnić współpracę i prowadzić konsultacje w celu wspierania postępu gospodarczego i społecznego, ale także dlatego, że ich sytuacje są z sobą ściśle powiązane.

W kontekście rozważań na temat społecznych skutków kryzysu finansowego i gospodarczego nie można zapominać o nasilających się migracjach wewnątrz europejskich, które będą oddziaływać na przeszłość Europy [Berger 2012].

4. Wnioski i rekomendacje

Poradzenie sobie ze skutkami społecznymi wpływu kryzysu na zrównoważony rozwój wymaga promowania dwóch wzajemnie powiązanych działań politycznych. Po pierwsze: opracowanie podstaw ochrony socjalnej musi być postrzegane jako inwestycja gospodarcza, a nie koszt społeczny. Zwiększenie bezpieczeństwa dochodów zwiększa skłonność ludzi o średnich i niższych dochodach do wydatków, które napędzają gospodarkę. Mechanizm jest wyzwany automatycznie i przyczynia się do wzrostu popytu krajowego oraz stabilności makroekonomicznej. Po drugie: pakiety bodźców fiskalnych powinny uwzględniać trudną sytuację kobiet w czasie kryzysu, zatem w pierwszym rządzie powinny być kierowane tam, gdzie kobiety odgrywają znaczącą rolę³.

Nie wszystkie kraje mają możliwość i środki do realizacji fiskalnej polityki antycyklicznej ze względu na duże deficyty budżetowe.

Kryzys gospodarczy może być okazją do opracowania nowej polityki rozwoju, która przyniesie rozwój bardziej zrównoważony i sprzyjający włączeniu społecznemu.

Na poziomie jednostki zauważalne są zmiany w modelu konsumpcji, które będą musiały być dodatkowo wspierane przez środki ukierunkowane na mikrogospodarki. W tej sytuacji partnerstwo ze społeczeństwem obywatelskim nabiera szczególnego znaczenia.

Mimo że globalny kryzys wymaga globalnej reakcji, działania będą bardziej skuteczne, jeśli oprą się na silnych fundamentach regionalnych, które są bardziej skoordynowane, nie tylko w zakresie generowania bogactwa, ale także w zarządzaniu ryzykiem i zmiennością.

Jednym z największych wyzwań stojących przed Unią Europejską jest utrzymanie jej konkurencyjności, zwiększanie wzrostu gospodarczego i zwalczanie wyso-

³ Na przykład przewidywane duże projekty robót publicznych będą tworzyć miejsca pracy głównie w budownictwie, gdzie 80-90% miejsc pracy jest w posiadaniu mężczyzn.

kiego bezrobocia, koncentrowanie się na właściwym funkcjonowaniu rynków pracy oraz na warunkach socjalnych w celu zwiększenia wydajności zatrudnienia, promowania godnej pracy, zagwarantowania praw pracowniczych w całej Europie, jak również odpowiednich warunków pracy i zmniejszania ubóstwa.

Ponadto kryzys ujawnił brak zaufania, pewności i wizji wewnątrz UE. Opieranie się w przyszłości na społecznej gospodarce rynkowej i jej wartościach powinno być zasadniczym celem Unii Europejskiej.

Globalny kryzys finansowy miał poważny wpływ na postęp w realizacji milenijnych celów rozwoju, a zwłaszcza celu zmniejszenia do 2015 r. o połowę globalnego ubóstwa.

Kryzys wyraźnie wskazał potrzebę dążenia ku ustanowieniu rzeczywistego zarządzania gospodarczego w Unii, obejmującego systemowy zbiór strategii politycznych, mających na celu zapewnienie zrównoważonego rozwoju, dobrych i stabilnych miejsc pracy, dyscypliny budżetowej, zlikwidowanie nadmiernych zaburzeń równowagi makroekonomicznej, a także zapewnienie konkurencyjności i produktywności w gospodarce UE oraz bardziej rygorystycznych regulacji na rynkach finansowych i nadzoru nad nimi oraz odpowiedniego mechanizmu rozwiązania kryzysu finansowego.

Państwa członkowskie powinny również wzmacniać pozytywne bodźce społecznego, zrównoważonego i ekologicznego rozwoju gospodarczego i kompleksowych programów naprawy gospodarczej, w szczególności na rzecz młodego pokolenia, które ma bardziej utrudniony dostęp do stabilnego zatrudnienia. Zweryfikować należy programy oszczędnościowe z punktu widzenia ewentualnego zagrożenia dla standardów praw społecznych.

Literatura

- Berger J., *Demographische Folgen der Eurokrise (Demographic consequences of the euro-crisis)*, Nach Denk Seiten – Die kritische Website, 26 April 2012, www.nachdenkseiten.de (20.01.2014).
- Browne J., *How could the government perform a gender impact assessment of tax and benefit changes? Observations: reflections on current events*, Institute for Fiscal Studies, London, June 2011, www.ifs.org.uk (16.01.2014).
- Brzozowski T., *Kryzys jako problem filozoficzno-społeczny*, Prace Komisji Geografii Przemysłu, nr 17, Warszawa – Kraków 2012.
- Claessens S., Kose M.A., Terrones M.E., *What happens during recessions, crunches and busts?*, Economic Policy 2009, 24.
- Dell’Ariccia G., Detragiache E., Rajan R., *The real effect of banking crises*, Journal of Financial Intermediation 2008, 17.
- European Central Bank (ECB), *The size and composition of government debt in the euro area*, Occasional Paper Series no. 132, October 2011, <http://www.ecb.int>.
- Greek austerity measures could violate human rights, UN expert says*, UN News Centre, 30 June 2011, www.un.org (15.01.2014).

- Monitoring the social impact of the crisis: public perceptions in the European Union* (wave 6), REPORT, Flash Eurobarometer 338, TNS Political & Social, Fieldwork: December 2011, Publication: April 2012.
- OECD, *Divided we stand: why inequalities keep rising*, Paris 2011, www.oecd.org (19.01.2014).
- Owsiak S., *Spoleczny wymiar kryzysu – lekcja dla przyszłości*, Biuletyn PTE, 2012, nr 2.
- Reinhart C.M., Rogoff K.S., *This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly*, Princeton University Press, Princeton 2010 (NJ).
- Śliwiński A., *Spoleczne skutki kryzysu ekonomicznego w Polsce: bezrobocie i emigracja zarobkowa*, www.polishclub.org (15.04.2014)
- Van Dijk M.A., *The Social Costs of Financial Crises*, Rotterdam School of Management, Erasmus Universit, SSRN 2278526 (21.01.2014).
- UK Recession: Families 'Shouldering Austerity Burden*, Says Institute for Fiscal Studies, Huffington Post (United Kingdom), 4 January 2012, www.huffingtonpost.co.uk (12.01.2014).
- Wages Policies in Times of Crisis*, International Labour Office (ILO): Global Wage Report 2010/2011, Geneva 2011, www.ilo.org (11.01.2014).

THE IMPACT OF ECONOMIC AND FINANCIAL CRISIS ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT WITH FOCUS ON SOCIAL CONSEQUENCES

Summary: The postulate of sustainable development implies such an approach to planning and decision-making process that it leads to the achievement of the real and permanent reduction of social and economic diversities, satisfies the current needs without minimizing the ability to meet the needs of future generations and at the same time provides the society with a long-term vision of development. Today, more than ever there is a tremendous need for commitment to the development promoting social inclusion and sustainable development, focusing on the development of low emission economy and attaching high priority to the reduction of poverty and inequality. The economic crisis can be an opportunity to elaborate a new development policy that will promote more sustainable growth and social inclusion. The purpose of this work is to extend knowledge about the consequences of financial and economic crisis to implement the idea of sustainable development in the social context, based on selected European Union countries.

Keywords: economic crisis, financial crisis, sustainable development.